

УДК [930 : 323.15] (477=112.2) «192/193»
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.2.201>

Тараненко Алла*

НІМЕЦЬКА МЕНШИНА УКРАЇНИ В 20–30-х рр. ХХ ст.: ОГЛЯД СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Анотація: *Стаття присвячена історіографічному огляду праць сучасних українських вчених на сторінках яких характеризується життя та становище німецької меншини підрадянської України в 20–30-х рр. ХХ ст. Визначаються географічні межі наукових розвідок дослідників минулого українських німців. Показується, що вони охоплюють як територію всієї республіки, так і окремі регіони, зокрема з компактним проживанням представників німецької спільноти. Наголошується, що частина наукових студій, в яких розглядалася окреслена проблема, була присвячена історії національних меншин країни у цілому.*

Виокремлюються питання, які були порушені дослідниками німецької меншини, а саме: особливості господарської діяльності, проблеми, що супроводжували трансформацію традиційного економічного укладу під час колективізації, виживання в роки голоду, деталі побуту та повсякденного життя, процеси радянської соціокультурні зміни, розгортання більшовицьким режимом репресій за національною ознакою тощо.

Встановлено, що проблема історії українських німців дотепер не втратила своєї привабливості з часу її актуалізації у середині 90-х рр. ХХ ст., свідченням чого стало дослідження протягом останніх десятиліть нових аспектів теми дедалі більшою кількістю вчених.

Ключові слова: *історіографія, наукове дослідження, національна меншина, німці, радянська влада, міжвоєнний період, Україна*

Чимало носіїв самобутніх етнічних ознак іноземного походження протягом кількох останніх століть спромоглося знайти новий дім на території нашої країни. Слід зауважити, що соціокультурна строкатість населення України, як правило, не була підставою для виникнення непорозумінь та розгортання конфліктів на національному ґрунті. Це стало запорукою успішного поглинання нових хвиль прибульців та творення на українській землі більш розмаїтої етнічної палітри. Проте сталінські репресії, що були спрямовані проти представників різних національностей, зокрема західного походження, у поєднанні із знищенням нацистами під час Другої світової війни євреїв, до певної міри уніфікували національний склад України.

Політика замовчування комуністами масштабів своєї злочинної діяльності та проникнення у соціогуманітарний науковий дискурс ідеологеми про злиття усіх націй СРСР в єдиний «радянський народ» вплинуло на те, що проблема вивчення життя національних меншин України тривалий час залишалася поза увагою радянських істориків. Лише після здобуття Україною незалежності відчутно активізувалося дослідження тем, що були пов'язані з відповідною проблематикою. Насамперед, розпочали з'являтися наукові

* Тараненко Алла Володимирівна – аспірантка кафедри всесвітньої історії та археології історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0150-9901>; e-mail: Lulka5@ukr.net

студії, які стосувалися дослідження минулого однієї з найбільших у 20-30-і рр. ХХ ст. національної меншини України – німецької.

Мета статті полягає у здійсненні історіографічного огляду праць сучасних українських дослідників, які присвячені життю та становищу німецької меншини підрадянської України в 20-30-х рр. ХХ ст.

До кола перших сучасних праць, в яких було висвітлено життя німецької меншини України, належать монографічні дослідження В. Євтуха і Б. Чирка «Німці в Україні (1920-і – 1990-і роки)»¹ та І. Кулинич і Н. Кривець «Нариси з історії німецьких колоній в Україні»². В цих книгах історики охарактеризували загальне становище німецької меншини України, умови формування німецьких національних районів і сільрад, функціонування німецьких закладів освіти, діяльність радянських органів влади у місцях компактного проживання німецького населення, а також сталінський терор проти німецьких колоністів.

Слід зазначити, що Б. Чирко не обмежився друком згаданої монографії. Історик продовжив вивчати німецьку меншину, свідченням чого стала поява нових публікацій. Зокрема до поля зору історика потрапили: репресивні акції сталінського режиму щодо осіб німецької національності³; особливості етносоціального буття німецької спільноти в Україні⁴; заходи радянської влади у сфері запровадження в Україні освіти німецькою мовою та організації роботи німецьких культурно-просвітніх установ⁵; доля німецького села в умовах сталінської економічної політики 1930-х рр.⁶ Рубіжною подією у дослідницькій діяльності Б. Чирка за обраним напрямом став вихід у світ 2016 р. наукової праці «Німецька національна меншина в Україні: етнополітичні та соціально-економічні процеси в умовах радянської політичної системи (перша половина ХХ століття)»⁷.

Праці Н. Осташевої «На зламі епох... Менонітська спільнота України в 1914-1931 рр.»⁸ випало стати у сучасній вітчизняній історіографії першим ґрунтовним дослідженням історії українських менонітів – самобутньої етноконфесійної громади німців. Дослідниця зосередилася на характеристиці економічного життя менонітів і виявила причини масового виїзду представників спільноти за межі Радянського Союзу.

Київський дослідник В. Васильчук, розглянувши масштаби, форми та методи утисків українських німців з боку більшовиків, охарактеризував вплив їх державної політики на трансформацію господарської діяльності німецької меншини. Історик з'ясував способи та

¹ Євтух В.Б., Чирко Б.В. Німці в Україні (1920-і – 1990-і роки). Київ: ІНТЕЛ, 1994. 183 с.

² Кулинич І.М., Кривець Н.В. Нариси з історії німецьких колоній в Україні. Київ: Інститут історії України НАН України, 1995. 271 с.

³ Чирко Б.В. Репресовані безвинно... (документальна розповідь про «Національний союз німців на Україні») // Вопросы германской истории. 2008. С. 134-140.

⁴ Чирко Б.В. Немецкая национальная группа в Украине в контексте государственной этнополитики 20-30-х гг. ХХ ст. // Вопросы германской истории. 2007. С. 203-209.

⁵ Чирко Б.В. Заходи Радянської влади України щодо запровадження освіти німецькою мовою та організації роботи німецьких культурно-просвітніх установ (1920-ті – 1930-ті роки) // Гілея. 2016. Вип. 114 (11). С. 54-59.

⁶ Чирко Б.В. Німецьке село в Україні в умовах сталінської економічної політики (1930-ті роки) // Гілея. 2016. Вип. 113 (10). С. 74-79.

⁷ Чирко Б.В. Німецька національна меншина в Україні: етнополітичні та соціально-економічні процеси в умовах радянської політичної системи (перша половина ХХ століття). Київ: АМУ, 2016. 368 с.

⁸ Осташева Н.В. На переломе епох... Меннонитское общество Украины в 1914-1931 гг. Москва: Готика, 1998. 256 с.

методи державної ідеологізації культурно-освітніх закладів німецького села. Також В. Васильчук виявив масштаб морально-психологічних, фізичних втрат різних категорій німецького населення від існуючої практики політичних репресій⁹.

До характеристики еволюції становища німецьких сільськогосподарських колоній України на фоні соціально-політичних змін 20-30-х рр. ХХ ст. у невеликому за обсягом нарисі звернувся О. Тітов¹⁰.

Національну політику державних структур України щодо німецької етноспільноти та причини масової міграції значної частини її представників протягом 20-30 рр. ХХ ст. розглянув Н. Папенко¹¹. Також науковець встановив політико-правовий статус німців України й охарактеризував їх соціально-економічне становище.

Низка праць, які з'явилися на початку ХХІ ст., стосувалася дослідження регіональних аспектів життя німецької меншини. Насамперед увагу істориків привертала Південь України, адже саме в межах цього краю перебувала більшість українських німців. Колектив авторів монографії «Німці півдня України: історія і сучасність»¹², досліджуючи побут етноспільноти, з'ясував особливості повсякденного життя мешканців німецьких поселень, охарактеризував інтер'єр будинків, національну кухню, традиційний одяг тощо. Питання виживання жителів німецьких колоній південноукраїнського регіону в умовах голоду 1921-1923 рр. та 1932-1933 рр., наслідки цих подій для меншини досліджував О. Безносів¹³. Також історик проаналізував основні напрями діяльності німецьких секцій на Півдні України, заходи більшовиків щодо проведення в регіоні національного районування, створення німецькомовної комуністичної преси, розширення сфери вживання німецької мови в роботі місцевих адміністрацій¹⁴. Ба більше, вчений проаналізував становище німецької національної школи, характер і суспільно-політичні наслідки її трансформації¹⁵.

⁹ *Васильчук В.М.* Німці в Україні. Історія й сучасність (друга половина ХVІІІ – початок ХХІ ст.). Київ: Вид. центр КНЛУ, 2004. 341 с.; *Васильчук В.М.* Політика більшовицького уряду щодо залучення німецького населення до радянського будівництва в Україні в кінці 20-х років // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Історія. 2001. Вип. 33. С. 127-135; *Васильчук В.М.* Сталінська політика й німецька меншина в УСРР (кінець 1920 – 1930 рр.) // Вісник. Історія. 2001. Вип. 58. С. 70-73; *Васильчук В.М.* Німецькі поселенці в Україні у перший період Радянської влади // Вопросы германской истории. 2001. С. 22-42; *Васильчук В.М.* Друге десятиріччя радянської влади та її наслідки для німецьких поселень в Україні // Історична пам'ять. Науковий збірник. 2001. № 1-2. С. 133-145; *Васильчук В.М.* Політика радянської влади щодо німецької меншини на Україні (кінець 20-х – початок 30-х років ХХ ст.) // Бахмутський шлях: Літературне та наукове історико-філологічне видання, 2002. № 1/2. С. 118-127.

¹⁰ *Тітов О.І.* Німецькі сільськогосподарські колонії України в 20-30 рр. ХХ ст. (соціально-політичний нарис) // Український селянин. 2003. Вип. 6. С. 84-88.

¹¹ *Папенко Н.* Політико-правовий статус та соціально-економічне становище етнічних німців на Україні в 20-30-ті роки ХХ століття // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2009. Вип. 96. С. 47-51.

¹² *Німці півдня України: Історія і сучасність.* Миколаїв, 2009. 434 с.

¹³ *Безносів О.І.* Голод 1921-1922 рр. і боротьба з ним у німецьких та менонітських поселеннях Півдня України // Вопросы германской истории. 2007. С. 155-168; *Безносів А.І.* Голод 1932-1933 годов в немецких и меннонитских поселениях Юга Украины: характер и последствия // Вопросы германской истории. 2012. С. 121-137.

¹⁴ *Безносів О.І.* Суспільно-політичне життя німецького та менонітського населення Півдня України (1917-1929 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Дніпропетровськ, 2010. 20 с.

¹⁵ *Безносів О.І.* Трансформація німецької національної освіти на Півдні України в 20-ті рр. ХХ ст. // Вопросы германской истории. 2010. С. 89-102.

У своїх наукових студіях М.Козирева розглянула процес розорення господарств німецьких селян Півдня України під час втілення більшовиками політики «воєнного комунізму» та голоду 1921-1923 рр., виявила причини зростання емігрантського потоку німецького населення. Дослідниця обґрунтувала, що масовий виїзд німців за кордон був зумовлений загостренням проблеми землеустрою та землекористування, надзвичайно високим рівнем оподаткування, постійними утисками з боку керівних органів різного рівня. М.Козирева, подібно до колег по науковому цеху, охарактеризувала специфіку життя німецької меншини в межах національних адміністративно-територіальних одиниць південноукраїнського регіону. Вчена показала, що надії, які влада плекала щодо німецьких селян у справі ведення високорозвиненого сільського господарства, знайшли відгук серед жителів колоній, однак створені більшовиками умови не сприяли втіленню цих устремлінь¹⁶.

Морально-психологічний стан німецького населення Півдня України в період голоду початку 20-х рр. ХХ ст., історію окремих німецьких поселень південноукраїнського регіону досліджувала С.Бобилева¹⁷. Питання колективізації та Голодомору 1932-1933 рр. серед німецького населення Півдня України привернули увагу Ю.Котляра¹⁸.

¹⁶ Козирева М.Е. Німецькі національні райони Півдня України як адміністративно-територіальні одиниці 20-30-х рр. ХХ ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Миколаїв, 2009. 18 с.; Козирева М.Е. Особливості впровадження політики коренізації в німецьких районах України в 20-30-х рр. // Вопросы германской истории. 1998. Т. 1. С. 136-142; Козирева М.Е. Адміністративно-територіальні перетворення та соціально-економічний розвиток німецьких районів Півдня України в 20-30 рр. ХХ ст. // Наукові праці. Історичні науки. 2000. Т. 5. С. 83-88; Козирева М.Е. Особливості розвитку Остгеймського (Тельманівського) району як національної адміністративно-територіальної одиниці // Вопросы германской истории. 2001. Т. 1. С. 42-51; Козирева М.Е. Голод 1921-1923 років в німецьких колоніях на Миколаївщині // Наукові праці. Історичні науки. 2001. Т. 10. С. 93-98; Козирева М.Е. Землепорядка та переселенська політика радянської влади в німецьких національних районах Півдня України за часів непу // Вопросы германской истории. 2006. С. 119-133; Козырева М.Э. Немецкие районы Юга Украины как национальные административно-территориальные единицы 20-30-х гг. ХХ ст.: конфликт интересов советского государства и немецкого населения // Вопросы германской истории. 2007. С. 192-202; Козирева М.Е. Голод 1921-1923 років в німецьких поселеннях Миколаївщини // Вопросы германской истории. 2008. С. 45-56; Козирева М.Е. З історії Люксембурзького німецького національного району // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: наукові доповіді Міжнародної наук.-метод. конф., 21-24 травня 1997 р. Херсон, 1997. Ч. 1. С. 64-67; Козырева М.Э. Документы и материалы государственного архива Николаевской области о социально-экономическом развитии немецких национальных административно-территориальных единиц на Юге Украины в 1920-30-х годах // Международный союз немецкой культуры: научно-информационный бюллетень. 1999. № 1. С. 20-22; Козырева М.Э. Трансформация сельскохозяйственного производства в Ландауском (Карл-Либкнехтовском) немецком районе в период НЭПа // Немцы Одессы и Одесского региона: сб. докладов, сделанных на международных научных конференциях в Геттингене (Германия). Одесса: Астропринт, 2003. С. 201-216; Козирева М.Е. Остгеймський (Тельманівський) район як національна адміністративно-територіальна одиниця // Немцы Приазовья и Причерноморья: история и современность: материалы междунар. науч. конф., посвященной 200-летию переселения немцев в Приазовье и Причерноморье (Донецк, 27-28 сентября 2003 г.). Донецк, 2003. С. 147-154.

¹⁷ Бобылева С.И. Возвращаем забытое прошлое: из истории колонии Половицы (Kronsgarten) // Вопросы германской истории. 2006. С. 188-198; Бобылева С.И. Ямбург: история становления и развития колонии под. Екатеринославом // Ежегодник Международной ассоциации исследователей истории и культуры российских немцев. 2015. № 1. С. 93-116. Бобилева С.Й. Морально-психологічний стан німецького населення Півдня України в період голоду 20-х років ХХ століття // Сучасні дослідження з німецької історії. 2018. С. 62-72; Бобилева С.Й. На Рейні і Дніпрі: досвід неупередженої германістики. Дніпро: Ліра, 2017. 1016 с.

¹⁸ Котляр Ю.В. Колективізація та Голодомор 1932-1933 рр. серед німецького населення Півдня України // Zaporizhzhia Historical Review. 2021. № 1. С. 87-94.

У збірнику доповідей «Німці Одеси та Одеського регіону»¹⁹ охарактеризовано притаманні етноспільноті види господарської діяльності, подано опис матеріальної культури.

На прикладі історії громад німецьких поселень Луганщини В. Сиволапов охарактеризував процес радянзації німецьких колоній в Україні. Науковцю вдалося розвінчати міф радянської міжвоєнної пропаганди про забезпечення національно-культурних інтересів німецького населення та надання йому політико-правових гарантій рівноправного розвитку в усіх сферах суспільного життя. В. Сиволапов проаналізував особливості економічного життя німецьких поселень і процеси руйнування більшовицькою владою традиційного способу господарювання всередині них, соціально-правові умови буття німців, втягнення німецького населення до соціалістичного експерименту. Вчений дослідив діяльність освітньо-культурних закладів у напрямі тотальної політизації духовного життя німецької меншини, а також пропаганди всередині неї ідей більшовизму²⁰. Становище німецької меншини Луганщини у контексті національного та репресивного вектору політики більшовиків досліджували А. Климов та Т. Анпілогова²¹.

Проблеми соціально-економічного та політичного розвитку німецької національної меншини Харківщини в умовах нової економічної політики зацікавили О. Філатову²². Вчена комплексно проаналізувала цілі та наслідки заходів, які проводилися органами влади в рамках політики «коренізації» відносно німецького населення краю.

Історію німців Кіровоградщини дослідила С. Проскурова²³. Попри те, що хронологічні межі наукової розвідки вченої охоплюють три століття, періоду 20–30-х рр. ХХ ст. С. Проскурова присвятили половину об'єму публікації.

Становище німецького населення Миколаївщини стало об'єктом наукового інтересу дослідника репресивної політики сталінського режиму М. Шитюка²⁴.

¹⁹ Німці Одеси та Одеського регіону: Збірник докладів, зроблених на міжнародних наукових конференціях у Геттінгені (Німеччина). Одеса: Астропрінт, 2003. 440 с.

²⁰ Сиволапов В.О. Радянська колонізація німецьких колоній в Україні у 20–30-х рр. ХХ ст.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Луганськ, 2007. С. 18–19; Сиволапов В.О. Німецькі колонії на терені Луганської округи у 20–30-ті роки ХХ століття // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. 2004. Вип. 16. С. 137–140; Сиволапов В.О. Конфесійні школи німецьких колоній Луганської округи у 20-х рр. ХХ ст. та їх радянська колонізація // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Науковий журнал. 2005. Вип. 4. С. 143–157; Сиволапов В.О. Реорганізація навчальних закладів німецьких колоній на терені Луганської округи у 30-ті роки ХХ ст. // Історичні записки. Збірник наукових праць. 2005. Вип. 6. С. 103–126; Сиволапов В.О. Німецькі колонії Луганської округи та їх руйнація в системі тоталітарних соціалістичних соціально-економічних експериментів (20–30-ті роки ХХ століття) // Історичні записки. Збірник наукових праць. 2006. Вип. 10 (спеціальний). С. 200–210; Сиволапов В.О. Адміністративно-територіальна реформа та утворення німецьких національних сільських рад у складі Луганської округи у 20–30-ті роки ХХ століття // Історичні записки. Збірник наукових праць. 2006. Вип. 12. Ч. 2. С. 278–303.

²¹ Климов А., Анпілогова Т. Становище німецької етнічної спільноти на Луганщині у 20–30-ті рр. ХХ ст. // Красназнавство. 2012. № 3. С. 127–132.

²² Філатова О.Є. Німецька національна меншина Харківщини в 1920-х роках // Культура народів Причорномор'я. 2012. № 253. С. 137–141.

²³ Проскурова С. Німецька етнічна меншина на території Кіровоградщини (XVIII–XX сторіччя) // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Історичні науки. 2010. Вип. 13. С. 27–34.

²⁴ Шитюк М.М. Німецьке населення Миколаївщини першої половини ХХ століття // Вопросы германской истории. 2007. С. 209–215.

Дніпровський дослідник А. Венгер завдяки опрацюванню усних джерел проаналізував міжетнічні взаємини німців та євреїв у Сталіндорфському єврейському національному районі²⁵.

В. Петров оглянув особливості проведення в 20-х рр. ХХ ст. аграрної політики більшовиками в німецьких поселеннях Ландауського (згодом Карл-Лібкнехтського) району, а також зумовлені їй безкомпромісним характером протиріччя та конфлікту, які виникали між представниками влади та населенням²⁶.

Окремі аспекти міжвоєнного життя німецької меншини радянської частини Волині досліджували Л. Гуцало та Г. Машук. У спільній публікації історики проаналізували аграрне становище німецьких колоністів регіону, особливості кампанії з їх переселення на неосвоєні землі²⁷. На прикладі німецького населення Л. Гуцало також дослідила передумови та процес утворення на Волині національних адміністративно-територіальних одиниць²⁸. Крім того вчена надала загальну характеристику національним меншинам України (серед яких вагоме місце відвела німцям) як об'єкту політики коренізації більшовиків²⁹.

Нерідко життя німців України історики досліджували у сукупності з іншими національними меншинами. Зразком написаних у цьому ракурсі наукових праць є кваліфікаційні роботи О. Гончарова³⁰, О. Жуковського³¹, О. Обидьонової³², О. Рафальського³³, Р. Шарібжанова³⁴.

Вагомий внесок у дослідження становища німців України здійснила Л. Якубова³⁵, зокрема це стосується її монографічної праці «Повсякденне життя етнічних меншин

²⁵ Венгер А.Г. Німецько-єврейські відносини у Сталіндорфському єврейському національному районі у 30-х рр. ХХ ст. // Вопросы германской истории. 2007. С. 184-192.

²⁶ Папенко Н. Політико-правовий статус та соціально-економічне становище етнічних німців в Україні в 20-30-ті роки ХХ століття // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2009. Вип. 96. С. 47-51.

²⁷ Гуцало Л., Машук Г. Аграрне становище і переселення німецьких селян Волині у 1920-х роках // Наукові записки ВДПУ ім. М.М. Коцюбинського. Серія: Історія. 2019. Вип. 28. С. 30-35.

²⁸ Гуцало Л. Національне районування на Волині в 1920-1930-х роках (на прикладі польського та німецького населення) // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Історія. 2015. Вип. 22. С. 51-56.

²⁹ Гуцало Л. Національні меншини України в політиці коренізації 20-30-х років ХХ століття // Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України]. 2006. Вип. 29. С. 110-124.

³⁰ Гончарова О.С. Національні меншини Харківщини в умовах здійснення політики коренізації (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Харків, 2007. 19 с.

³¹ Жуковський О.І. Національні меншини Правобережної України у 20-ті роки ХХ століття: суспільно-політичний та культурний розвиток: автореф. дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Чернівці, 2006. 19 с.

³² Обидьонова О.В. Національні меншини Донбасу в 20-30-ті роки ХХ століття: автореф. дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Донецьк, 2000. 19 с.

³³ Рафальський О.О. Національні меншини України в ХХ столітті: історіографія: автореф. дис... док. іст. наук: спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». Київ, 2001. 45 с.

³⁴ Шарібжанов Р.В. Національні меншини Харкова в 20-30-ті рр. ХХ ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Харків, 2008. 20 с.

³⁵ Якубова Л.Д. Національно-культурне життя етнічних меншостей України (20-30-ті роки): коренізація і денационалізація // Український історичний журнал. 1999. № 1. С. 41-55; Якубова Л.Д. Суцільна колективізація в селах етнічних меншин. 1930-1935 рр. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2004. № 11. С. 370-412.

радянської України у міжвоєнну добу»³⁶. В ній вчена охарактеризувала сільське та міське життя національних меншин, їх взаємини з владою у контексті політики коренізації та колективізації.

Окремі аспекти матеріального та духовного життя німецької меншини у своєму дисертаційному дослідженні та кількох публікаціях охарактеризувала дослідниця повсякденного життя сільського населення національних меншин Півдня України 20-30-х рр. ХХ ст. В. Гуменюк. Об'єктом наукового інтересу вченої стали житлові проблеми, які спіткали інонаціональне населення регіону, аграрна виробнича діяльність, релігійне життя, соціально-політичні настрої тощо³⁷. Т. Іванова, піддаючи науковому осмисленню життя етноспільнот Степової України під час голоду 1921-1923 рр., окреслила становище місцевих німців в умовах означеного трагічного явища³⁸. Досліджуючи втілення політики коренізації серед поліетнічного населення Півдня України, вчена проаналізувала залучення німців до реалізації її принципів у 20-30-х рр. ХХ ст.³⁹, відзначила політико-правове становище німецької меншини⁴⁰. Обравши за об'єкт дослідження міжвоєнний період національно-культурного життя Запорізького краю, О. Ігнатуша деталізував особливості участі в ньому німецького населення⁴¹.

М. Журба у праці «Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20-30 рр. ХХ ст.)»⁴² розглянув залучення комуністами потенціалу громадських організацій для радянської та штучного класового розшарування мешканців німецьких поселень. Аналогічні процеси досліджував вже згаданий Ю. Котляр⁴³, який вбачав у мережі громадських об'єднань, що діяли у середовищі національних меншин, складову частину більшовицької системи тотального нагляду за селянами.

Таким чином, на сьогодні вітчизняний історіографічний дискурс історії німців, які мешкали на території підрадянської України в міжвоєнну добу, нараховує значну кількість

³⁶ Якубова Л.Д. Повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу. Київ: Поліграф. д-ція Ін-ту історії України НАН України, 2011. 338 с.

³⁷ Гуменюк В.В. Релігійне життя євреїв та німців південноукраїнського регіону в 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. // Вісник аграрної історії. 2016. № 16-17. С. 105-111; Гуменюк В.В. Повсякденна виробнича діяльність національних меншин сільської місцевості Півдня України (1920-1930-і рр.) // Вісник аграрної історії. 2016. № 18. С. 55-64; Гуменюк В.В. Житлово-побутові умови національних меншин Півдня України (1920-1930-і рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2017. Вип. 1. Ч. 3. С. 160-165. Гуменюк В.В. Політичні настрої селянства національних меншин Степової України (друга половина 1920-х рр.) // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2017. Випуск 123 (8). С. 42-44.

³⁸ Іванова Т.Ю. Етнічні меншини Півдня України у період голоду 1921-1923 рр. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2013. Вип. XXXV. С. 130-134.

³⁹ Іванова Т.Ю. Політика коренізації та етнічне населення Півдня України у 20-30-х роках ХХ ст. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2009. Вип. 21. С. 51-58.

⁴⁰ Іванова Т.Ю. Етнополітика більшовиків та її реалізація на території південних регіонів УРСР в міжвоєнний період // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2012. Вип. XXXIII. С. 101-105.

⁴¹ Ігнатуша О.М. Національно-культурне життя Запорізького краю 20-30-х рр. ХХ ст. // Наддніпрянська Україна: проблеми історії освіти, науки та духовно-культурного життя. 2008. Т. 6. С. 335-345.

⁴² Журба М.А. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20-30 рр. ХХ ст.). Київ: Науковий світ, 2002. 456 с.

⁴³ Котляр Ю. Національні меншини південноукраїнського села в добу непу // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2010. Вип. 19. Частина II. С. 3-19.

наукових розвідок. Географічні межі наукових праць дослідників життя українських німців охоплювали як територію всієї республіки, так й окремі регіони, зокрема з компактним проживанням представників даної національної меншини. Частина наукових праць на сторінках яких порушувалася проблема становища німців, була присвячена історії національних меншин України в їх сукупності.

Серед низки питань, яких торкалися історики, досліджуючи німецьку меншину, варто виокремити: особливості господарської діяльності німців, проблеми, що супроводжували трансформацію традиційного економічного укладу всередині німецьких поселень під час колективізації, виживання під час голоду, деталі побуту та повсякдення, процеси радянзації, соціокультурні зміни, репресії більшовицького режиму проти німців тощо. Як бачимо, проблема історії українських німців не втрачала своєї привабливості з часу її актуалізації у середині 90-х рр. XX ст., свідченням чого стало дослідження протягом останніх десятиліть нових аспектів теми дедалі більшою кількістю вчених.

Alla Taranenko

The German Minority of Ukraine in the 1920s and 1930s: Review of Modern Domestic Historiography

Abstract: The article is devoted to a historiographic review of the works of modern Ukrainian researchers, the pages of which characterize the life and position of the German minority in Soviet Ukraine in the 1920's and 1930's. It is argued that after our country gained state independence, in connection with the intensification of research on previously hushed up topics, the issues of the situation of national minorities in Ukraine, in particular in Soviet times, began to appear in the field of view of historians: scientific studies began to appear concerning the study of the past of the largest national minorities of Ukraine, among which one of the dominant places was occupied by the Germans. It is noted that at present, the domestic historiographic discourse of the history of the Germans who lived on the territory of Soviet Ukraine in the interwar period has a significant amount of scientific research. The geographical boundaries of the scientific works of researchers of the life of Ukrainian Germans are characterized. It was found that they covered both the territory of the entire republic and individual regions, in particular, with a compact residence of representatives of the studied national minority. It is noted that part of the scientific works in which the problem of the situation of the Germans was raised was devoted to the analysis of the life of the national minorities of Ukraine in their totality. A number of issues are highlighted that historians touched upon in the study of the German minority, namely: the peculiarities of the economic activity of the Germans, the problems accompanying the transformation of the traditional economic structure within the German settlements during collectivization, survival in hunger years, details of everyday life, the processes of Sovietization, socio-cultural changes, repression of the Bolshevik regime against the Germans. It has been established that the problem of the history of Ukrainian Germans has not yet lost its attractiveness since its actualization in the mid-90's of XX century, as evidenced by the study of new aspects of the topic over the past decades by an increasing number of scientists.

Keywords: historiography, scientific research, national minority, the Germans, Soviet government, interwar period, Ukraine